

Střepy, kosti, železo... co vlastně s tím a jak?

Stavebník je často zaskočen skutečností, že okolo poloviny finančních nákladů na záchranný archeologický výzkum archeologové nárokují za jeho zpracování. Co se pod tímto termínem skrývá a jak náročná je to činnost, se pokusíme postupně vysvětlit. A začneme u vlastních nálezů, tedy hmotných archeologických památek.

PŘIPRAVIL: VOJTĚCH KAŠPAR, FOTO: ARCHIV ARCHAIA

V průběhu terénní části záchranných archeologických výzkumů prováděných na stavbách jsou ze zkoumaných objektů a situací (vrstvy, výkopy, stavební konstrukce, hroby, výplně jam, studen, jámek či latrín) postupně vyzvedávány němi svědkové časy dávno minulých. Jedná se především o ohromné množství větších či menších fragmentů keramických nádob, zlomků zvířecích kostí a předmětů či jejich částí z různých dalších materiálů (sklo, kámen, železo, barevné či drahé kovy apod.). Drtivá většina předmětů nalezených archeology je dávným odpadem.

Archeologové – „popeláři“ dávných věků

Jde o věci nepotřebné, rozbité, které neměly pro jejich současníky již žádnou cenu, nebo o předměty náhodně ztracené. Současní

odborníci se ale na základě této pramenné základny snaží zachytit, popsat a pochopit široké aspekty života a smrti našich dávných předků. Postupným ukládáním odpadu ve svém okolí vytvořili lidé v místech s vysokou koncentrací obyvatel mohutné stratigrafie, souvrství historického nadloží. V pravěku jsou na našem území takovéto koncentrace osídlení poměrně výjimečné (výšinná sídliště, keltská protoměsta – oppida), ale v období konstituování našich nejstarších městských sídlištních aglomerací v průběhu 2. poloviny 12. a ve 13. století dosahují tyto vrstvy „špíny a odpadků“ úctyhodných mocností (až 2 či 3 m). Naše nejstarší vrcholně středověká města i vesnice tak často vyrůstala na troskách a smetištích vrstev starších předlokačních (před vysazením města) osad.

Proces stabilizace městského organismu společně s rostoucím počtem obyvatel, kterým již nadále nemohl vyhovovat model

přechovávání odpadu v městských hradbách, se okolo roku 1300 podílel na zásadní proměně způsobu zacházení s odpadem. Veřejné prostory, komunikace i dvory za měšťanskými domy jsou udržovány v čistotě a dramatický nárůst terénu se víceméně zastavil. Přesto i nadále máme možnost sledovat pestré stránky každodennosti tehdejšího života skrze „komunální odpad“ nalázaný archeology. Tuto archeologii „odpadků“ přivedl k dokonalosti profesor W. L. Rathje ve svém „Garbage Project“, který koncem 80. let 20. století detailně studoval obsah popelnice v jednotlivých částech New Yorku s důrazem na sociální a národnostní skladbu studovaného vzorku. Své zajímavé závěry potom konfrontoval s výsledky archeologického průzkumu recentní příměstské skládky.

O existenci různých pohledů na způsob nakládání s odpadem v různých dobách nepochybně svědčí i ony nerudovské nesnáze s odklizením nepotřebné pohovky (fejeton Jana Neruda „Kam s ním?“), tolik korespondující s protesty městských zastupitelů na počátku 20. století. Ti vystupovali proti instalaci odpadkových košů na Václavské náměstí v Praze s drtivou a přesvědčivou argumentací, že slušný a ctihodný občan nemá nic odhazovat na veřejném prostranství. Naši předkové však odhazovali a archeologové díky tomu mají možnost nahlédnout do minulosti. Stavební aktivita posledních let přinesla nebyvalé rozšíření pramenné základny archeologické práce a především zmnohonásobila počet artefaktů v depozitářích archeologických institucí.

Střepy, střepey, střepey a zase kosti

Nedílnou součástí archeologického výzkumu, který je stavebník nucen ze zákona platit, je základní laboratorní ošetření archeologických nálezů. V průběhu vlastního terénního výzkumu jsou z jednotlivých archeologických situací odebírány movité, tedy hmotné archeologické nálezy, které od jejich vyzvednutí, tedy vytržení z nálezevého prostředí, musí doprovázet „rodný list“. Tímto rodným listem je identifikační údaj o lokalitě a konkrétním místě nálezu (konkrétní stratigrafická jednotka – vrstva, ve které byl předmět objeven). Lokalita je nejčastěji vyjádřena číslem výzkumu, stratigrafická jednotka potom svým identifikačním číslem (nejčastěji jde o kombinaci alfanumerických kódů). Z terénu jsou archeologické nálezy s identifikačními údaji předány do keramické laboratoře, kde následně probíhá základní ošetření těchto nálezů.

V případě déletrvajících rozsáhlých výzkumů je výhodné zřídit keramickou laboratoř přímo v místě provádění, jelikož odpadné balení a převoz neumytých nálezů a archeolog i investor má pod kontrolou prováděné činnosti. Keramická laboratoř především vyžaduje dostatečný manipulační prostor (sklad, místo na mytí a sušení nálezů), přívod teplé vody a elektrické energie.

V keramické laboratoři jsou nálezy z jednotlivých stratigrafických jednotek (vrstev) postupně důkladně umyty, usušeny, očíslovány, separovány, evidovány a zabaleny do definitivních obalů, určených k uložení do depozitáře. Ticho při práci v laboratořích je doprovázeno šustěním kartáčků na ruce, kterými děvčata poctivě drhnou nekonečné množství větších či zcela drobných fragmentů keramických nádob, a šploucháním vody ve škopecích s vodou, v nichž jsou nálezy myty.

Umyté nálezy jsou ukládány na sušicí plata a pod náporem teplého vzduchu z elektrických přímotopů se vysušejí. Během tohoto procesu se nesmí od zpracovávaných nálezů ztratit jejich „rodný list“ (tedy číslo odkud pocházejí). Po usušení se veškeré

Ze všeho nejdříve jsou archeologické nálezy důkladně umyty a následně vysušeny

Ze země vytažené archeologické nálezy jsou ukládány do plastových košíčků či beden, které jsou při cestě do keramické laboratoře vybaveny identifikačním číslem

Mravenčí práci představuje popisování archeologických nálezů. Na každý z nalezených fragmentů je třeba napsat neopakovatelné identifikační číslo

nálezy dostávají do rukou dívek, které na ně trpělivě tuší píšou identifikační číslo. Aby po případném následném kontaktu s vodou nebylo číslo smyto, přetře se bezbarvým lakem. Poté jsou nálezy separovány podle kategorií (zlomky keramiky, zvířecí kosti, kamenné artefakty, sklo, železo, barevné kovy a mnoho dalších) a počítány. Celkové údaje o počtech jednotlivých druhů nálezů jsou ukládány do databázových softwarů.

Tímto nezbytným procesem musejí projít veškeré nálezy, které byly učiněny v průběhu vlastního terénního výzkumu. Schopnost zpětně, na základě identifikačního čísla, jednoznačně určit místo, nálezový kontext i souvislosti, ve kterých byl konkrétní předmět nalezen, je nezbytnou podstatou archeologické práce.

Do průběhu následného zpracování archeologických nálezů již výrazněji vstupují archeologové. Na základě mimořádných nálezových okolností či existence významného souboru nálezů může být přistoupeno k lepení fragmentarizovaných keramických nádob.

Mravenčí práce keramických laborantek při shledávání jednotlivých zlomků keramiky, které k sobě patří, a jejich lepení disperzním lepidlem je nedílnou součástí každého archeologického výzkumu. Pod zručnými rukama keramických laborantek vyrůstají do krásy ušlechtilé tvary dávných nádob. Na jejich stěnách jsou ještě patrné tisíce let staré otisky prstů dávných hrnčírů. Police v laboratoři se postupně zaplňují směsicí roztočivých tvarů, které dokládají zručnost dávných řemeslníků. V mnoha případech se nepodaří najít a následně slepit keramickou nádobu celou, tehdy jsou pak chybějící části doplněny sádrou, čímž je zaručena celková fixace. Drtivá většina nálezů, která projde keramickou laboratoří archeologického výzkumu, je však tvořena drobnými úlomky keramiky.

Po ukončení základního ošetření je přistoupeno k definitivnímu balení a uložení. Nálezy jsou převážně uchovávány v běžných papírových sáčkách, aby byla zajištěna jejich vzdušnost. Na sáčkách jsou opět uvedena konkrétní identifikační čísla daných nálezů, které sáček obsahuje. Přestože za dlouhou dobu archeologických aktivit bylo vyzkoušeno téměř vše, do čeho by bylo možné archeologické nálezy uskladnit, je v současné době jednoznačně

nejpoužívanějším obalem standardní banánová krabice. Ta představuje optimální řešení na základě srovnání pořizovací hodnoty (většinou zdarma) a výkonu. Vzdušné, odlehčené, sice méně trvanlivé, ale praktické a skladné banánové krabice tak v současné době plní deponitáře všech pracovišť zabývajících se archeologickou památkovou péčí.

Co nezvládne keramická laboratoř

Kromě laboratorního ošetření keramických nálezů či zvířecích kostí přichází do keramické laboratoře i množství dalších nálezů z jiných materiálů. I tyto nálezy je nutno ošetřit a především následně předat do rukou odborníků-specialistů. Skleněné předměty a především duté sklo (nádoby) podléhá na vzduchu velmi rychlé oxidaci. Proto je nutno sklu zachovat přirozenou vlhkost, kterou udržíme v igelitovém uzavřeném pytlíku či v destilované vodě. Malované či zlacené sklo, podobně jako skleněné nádoby, bývá na konzervaci, restauraci a případnou rekonstrukci předáváno na specializované pracoviště. Podobně i organické nálezy, např. dřevo či kůže. Tento druh nálezů často rychle podléhá plesnivění, a proto je důležité v prvotní fázi zajistit dostatečnou dezinfekci (např. ajatin).

Nesmírně nákladné jsou především konzervace zkorodovaných předmětů ze železa či drahých kovů. Chemické i mechanické ošetření musejí provádět zkušení pracovníci, kteří jsou vybaveni potřebnými přístroji, a zkušenostmi, aby nebyl předmět místo konzervace zničen a především, aby nebyly nenávratně ztraceny informace, které by bylo možno při opatrném postupu získat. Složitý proces exkavace, základního ošetření i následného specializovaného konzervování předmětů často mimořádných historických hodnot, je nedílnou součástí záchranného archeologického výzkumu. Jako takový tedy bývá součástí každého rozpočtu, který stavebník obdrží od organizace oprávněné k provádění archeologických výzkumů. Kromě hmotných archeologických nálezů je nutno v rámci zpracování archeologického výzkumu provést revizi terénní dokumentace, její archivaci a publikaci v podobě nálezové zprávy a právě tomuto tématu se budeme věnovat příště. ■